

आर्थिक भूगोल (GC-402)
सत्र ४ साठी प्रकरण क्रमांक १ ते ५

प्र .१ आर्थिक भूगोल म्हणजे काय? आर्थिक भूगोलाची स्वरूप आणि व्याप्ती स्पष्ट करा . (गुण : १५)

प्रस्तावना: आर्थिक भूगोल म्हणजे मानव व विविध पर्यावरणीय परिस्थितीमध्ये केल्या जाणा-या मानवाच्या आर्थिक क्रिया यांचा अभ्यास होय .

मुद्दे-१ . आर्थिक भूगोलाचे स्वरूप - प्रादेशिक विकासासाठी आवश्यक असलेले मुलभूत घटक, नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे ज्ञान, आर्थिक व्यवसायाचे अध्ययन, २ . आर्थिक भूगोलाची व्याप्ती - नैसर्गिक साधनसंपत्ती, मानव व पर्यावरणाशी असलेला सहसंबंध या व्यतिरिक्त केला जाणारा अभ्यास, नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा मानवाने केलेले वापर व विकास, गतिमान शास्त्र , समारोप .

प्र . २ उद्योगाच्या स्थानिकीकरणावर परिणाम करणारे घटकांची सविस्तर माहिती लिहा . (गुण : १५)

प्रस्तावना: उद्योगांच्या स्थानांवरून त्यांच्यावर परिणाम करणा-या घटकांच्या अनुकूलतेचा विचार करून स्थापन झालेल्या उद्योगांना उत्पादन खर्च, वाहतूक खर्च कमी येतो, कमी उत्पादन खर्च आलेला पक्का माल वाजारपेटेत स्पर्धा करू शकतो याचाच अर्थ उद्योगाचे स्थान योग्य आहे . यालाच उद्योगाचे स्थानिकीकरण म्हणतात .

मुद्दे - उद्योगाच्या स्थानिकीकरणावर परिणाम करणारे घटक - १ . कच्चा माल - नाशवंत कच्चा माल, वजनाने जड व आकाराने मोठा कच्चा माल, वजनात घट होणारा कच्चा माल, वजनात घट न होणारा कच्चा माल, उद्योगामध्ये तयार होणारा पक्का माल, २ . शक्तीसाधने ३ . मजूर पुरवठा - कुशल मजूर, अकुशल मजूर, व्यवस्थपकीय अधिकारी, ३ . भांडवल, ४ . वाहतूक, ५ . बाजारपेट, ६ . शासकीय धोरण, ७ . अन्य घटक, ८ . पाणिपुरवठा, ९ . हवामान , समारोप .

प्र . ३ पुढील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा . (कोणतेही २) (गुण : १५)

१) शेतीचे प्रकार लिहून शेतीच्या प्रकाराची सविस्तर माहिती लिहा .

प्रस्तावना: जमिनीची मशागत करणे म्हणजे शेती करणे .

मुद्दे- १ . भटकी किंवा स्थलांतरीत शेती, २ . सखोल उदरनिर्वाहाची शेती, ३ . व्यापारी धान्य शेती, ४ . मळयाची शेती, ५ . मिश्र शेती, ६ . दुग्ध शेती .

२) वनांचे प्रकार सांगून वैशिष्ट्ये व जागतिक वितरण स्पष्ट करा .

प्रस्तावना: वनसंपदा पृथ्वीवरील एक महत्त्वाची साधनसंपदा असून पर्यावरणाचा एक महत्त्वाचा घटक आहे .

मुद्दे- १ . विषुववृत्तीय सदाहरित वने- स्थान, प्रदेश, वैशिष्ट्ये, मुख्य प्रजाती, आर्थिक महत्त्व, २ . उष्ण कटिबंधीय पानझडी अरण्ये (मोसमी अरण्य)- स्थान, प्रदेश, वैशिष्ट्ये, मुख्य प्रजाती, आर्थिक महत्त्व, ३ . सुचीपर्णी अरण्ये - स्थान, प्रदेश, वैशिष्ट्ये, मुख्य प्रजाती, आर्थिक महत्त्व , समारोप .

३) आर्थिक भूगोलाचे इतर शाखांशी संबंध स्पष्ट करा .

प्रस्तावना: आर्थिक भूगोलाची व्याप्ती विस्तारलेली आहे . त्यामुळे या विषयाच्या अभ्यासाकरिता इतर शास्त्रांची मदत घेतली जाते .

मुद्दे- १ . आर्थिक भूगोल व भूरूपशास्त्र, २ . आर्थिक भूगोल व हवामान शास्त्र, ३ . आर्थिक भूगोल व वनस्पतीशास्त्र, ४ . आर्थिक भूगोल व प्राणिशास्त्र, ५ . आर्थिक भूगोल व गणितशास्त्र, ६ . आर्थिक भूगोल व पदार्थविज्ञान, ७ . आर्थिक भूगोल व सैन्यशास्त्र, ८ . आर्थिक भूगोल व अर्थशास्त्र, ९ . आर्थिक भूगोल व राजनितीशास्त्र, १० . आर्थिक भूगोल व समाजशास्त्र , समारोप .

४) आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचे स्वरूप स्पष्ट करा .

प्रस्तावना: एका देशाचा दुस-या देशाशी होणारा व्यापार म्हणजे आंतरराष्ट्रीय व्यापार होय . आंतरराष्ट्रीय व्यापार म्हणजे जागतिक पातळीवर होणारे वस्तूंचे वितरण .

मुद्दे- १ . अन्नपदार्थ / खादयपदार्थ, २ . कृषी उत्पादने, ३ . खनिजे, ४ . पक्क्या वस्तू ५ . विकसित देश व आंतरराष्ट्रीय व्यापार ६ . अविकसित देश व आंतरराष्ट्रीय व्यापार , समारोप .

प्र . ४ टिपा लिहा . (कोणतेही २)

(गुण : १५)

१) वाहतूकीचे महत्त्व

प्रस्तावना: कोणत्याही प्रदेशाच्या आर्थिक विकासात वाहतूक महत्त्वाची असते . चांगल्या प्रगतशील वाहतूकीमुळे आर्थिक, सामाजिक आणि राजकीय उद्दीष्टे साध्य होतात .

मुद्दे- १ . काल-उपयोगिता, २ . वस्तू-उपयोगिता, ३ . विशेषीकरण, ४ . उद्योगधंद्याचे विकेंद्रिकरण, ५ . प्रादेशिक विकास, ६ . उद्योगधंद्याचे केंद्रिकरण, ७ . मानवीजीवनस्तर व राहणीमान, ८ . प्रादेशिक संरक्षण व राष्ट्रीय एकात्मता, ९ . अंतर्गत व आंतरराष्ट्रीय व्यापारवृद्धी, समारोप .

२) भारतातील मृदा प्रकार

प्रस्तावना: पृथ्वीवर आढळणारी मृदा मुलतः खडकांच्या विदारणाने तयार होते .

मुद्दे- १ . तांबडी मृदा, २ . काळी मृदा किंवा रेगूर मृदा, ३ . लॅटेराइट मृदा, ४ . गाळाची मृदा, ५ . पर्वतीय मृदा, ६ . वाळवंटीय मृदा , समारोप .

३) आर्थिक विकासातील उद्योगाचे महत्त्व

प्रस्तावना: एखाद्या देशाचे आर्थिक विकास त्यांच्या उद्योगधंद्याच्या स्थितीवर अवलंबून असतो .

मुद्दे- १ . उत्पन्नातील दरी कमी करणे, २ . बेकारीचे प्रमाण कमी करणे, ३ . उत्पादनात वाढ, ४ . शेती क्षेत्राचा विकास, ५ . स्वावलंबन, ६ . बचत, ७ . नैसर्गिक साधनांचा अधिकाधिक वापर, ८ . निर्यातीत वाढ, ९ . रोजगारात वाढ, १० . मूलभूत सेवांचा विकास, ११ . औद्योगिक संस्कृतीचा विकास, समारोप .

४) भारतातील रस्ते वाहतूक

प्रस्तावना: भारतात राष्ट्रीय महामार्गापासून ते गावपातळी वरील रस्त्यांचे प्रकार पहावयास मिळतात .

मुद्दे- १ . राष्ट्रीय महामार्ग - प्रमुख राष्ट्रीय महामार्ग, सीमेजवळील महामार्ग, राज्यमहामार्ग, जिल्हा मार्ग, समारोप .

प्र . ५ कार्यक्षेत्र - भारतामधील टाटा आयर्न अँड स्टील कंपनी, जमशेदपूर, झारखंड याविषयी माहिती लिहा . (गुण : २०)